

האם היסטוריה של הספרות אפשרית?

גרשון שקד

של העולם. וכן: "הטקסט הספרותי איננו מחקה מודלים היסטוריים או סוטה מהם אלא הוא מעין תגובה לשיטות החשיבה האופייניות לתקופה ההיסטורית שאותה בחר היוצר להבליע במצאי של היצירה." (W. Iser, *The Act of Reading, A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore & London, 1978, pp.70, 72,74)

מבחינה זו קרוב איזר להשקפותיו של פרקינס, שהאמין בנארטיב דומיננטי, אף על פי שאיזר עצמו בוודאי היה מודה ביחסים המורכבים שבין הדומיננטה ובין נארטיבים אחרים המתמודדים עמה.

ניתן להבחין בין יצירות ספרות שונות זו מזו על פי יחסן אל המודלים השליטים בחברתן: ביצירות השגרתיות מתאשרים מודלים המקובלים על מרבית הקוראים, ומשום כך יצירות אלו בדרך כלל תומכות במסד הספרותי והחברתי הקיים ומגוננות עליו; לעומת זאת ביצירות המחדשות השגרתיות פחות נדחים מודלים המקובלים בחברה ועולים מודלים חדשים.

האוונגרד התרבותי היוצר מדבר אל נמעני החלוץ הרוחני של חברתו. יצירות ספרותיות מהפכניות מבקשות לשנות את דרך ההסתכלות של הצופים ושל הקוראים בחברה ובמובלע גם את החברה עצמה. התדמית המעוצבת צריכה אפוא לנצח את התדמית המשוערת של קהל הקוראים. אני מקבל את ההנחה שלמרות שנארטיבים שונים קיימים זה בצד זה בחתך סינכרוני, קיים נארטיב דומיננטי שיש לו תבנית משלו, שהנארטיבים האחרים מתייחסים אליו, מנסים להתמודד עמו או לחתור תחתיו. לעתים קרובות אין להבין את

המצע התאורטי להיסטוריה של הספרות עבר גלגולים רבים מאז הפוזיטיביזם של המאה התשע-עשרה, שנמשך גם במאה העשרים, דרך תורות סטרוקטורליסטיות כגון זו של טינינוב ועד לשלילה הולכת וגדלה של אפשרויות המחקר הספרותי-היסטורי והגבלתו לנארטיבים סקטוריאליים בלבד. פוקו והפוסטמודרניסטים כפרו באמינותה של כל דומיננטה במערכת הספרותית; והדברים הגיעו לידי כך שהיסטוריון של הספרות, David Perkins, שאל וניסה לענות תשובה אפולוגטית לשאלה בספרו *Is Literary History Possible?* (Baltimore & London, 1992) נעשתה במידה מסוימת על ידי תורות של התקבלות שהדגישו מצד אחד את יחסיותה של הפרשנות וההערכה הספרותית, אך מצד אחר יצרו את מושג "אופק הציפיות", שקבע את גבולות ההבחנה וההערכה של דורות ושל קבוצות חברתיות. כל שינוי ומהפך במישור הדיאכרוני נתפס כמוצר של דיאלוג בין אופק הציפיות של קהל הקוראים ובין הנורמות המתחדשות של הטקסטים. איזר הגדיר מחדש את מערכת היחסים בין ספרות למציאות. הוא כפר במושג "מציאות" וניסח את מערכת היחסים ביניהן מחדש: "המושג מציאות מעורר חשד בהקשר זה, משום שאין טקסט ספרותי המתייחס למציאות אקראית כלשהי אלא למודלים או למערכות מושגים שבהם צומצמו האירועים והמורכבויות למיניהם לתבנית בעלת משמעות. תבניות אלו מכוננות השקפות עולם או מערכות שיטתיות. לכל תקופה שיטת מחשבה ושיטה חברתית משלה, אולם לצד השיטה השלטת קיימות שיטות משנה נוספות; היחס בין השיטה השלטת לשיטות המשנה יוצר סדר הייררכי, המעצב מה שנראה כמציאות של אותה תקופה היסטורית." והוא מוסיף: "כל שיטה יוצרת מעין קיבעון של ציפיות הזוכות לתוקף נמשך ונורמטיבי עד שהן מסוגלות לווסת את תהליך עיכול החוויות

